

4. Elshtain J.B. Women and War. Chicago : University of Chicago Press ed., 1995.
5. Tulpin J. Many Faces: Women Confronting War. The Women and War Reader / ed. by L. A. Lorentzen and J. Tulpin. New York University Press, 1998. P. 3–18.
6. 冰心. 关于女人. 北京: 开明出版社, 1992.
7. 毕淑敏. 补天石 // 毕淑敏. 藏红花. 长沙: 湖南文艺出版社, 2013, 第84–157页.
8. 孙子兵法 // 5000言: 网站. URL: <https://sunzi.5000yan.com/>.
9. 铁凝. 棉花垛 // 努努书坊站. URL: <http://www.kanunu8.com/book3/7355/index.html>.
10. 谢冰莹. 从军日记. 江苏文艺出版社, 2010.

УДК 811.581

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-75>

Калько Р. М.

ORCID: 0000-0002-7895-7078

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

СТРАТЕГЕМІКА ЯК КУЛЬТУРНИЙ КОД ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ ТА ЛІТЕРАТУРІ

Ключові слова: стратагема, культурний код, військове мистецтво.

Першою широковідомою згадкою про «Цзи» «Стратагема» є трактат Сунь-цзи, у якому військове мистецтво визначається як мистецтво введення в оману. У третьому розділі Attack by Stratagem («Напад за допомогою стратагеми») проголошено: «Найкраще перемогти вороже військо, не застосовуючи зброї». Для Сунь-цзи перемогу в битві варто ставити лише на третій шабель військового мистецтва. Друге місце він віддає перемозі за допомогою дипломатії, а перше – перемозі за допомогою стратагеми. Трактат Сунь-цзи ввійшов до числа головних 20 книг, що представляють китайську культуру. Отже, у Китаї стратагеми мають важливе значення, що тісно пов'язано з ідіоматичними

виразами, художніми образами, метафоричними мовними зворотами етнічної мовної свідомості. Збірка стратагем, з лінгвістичного погляду, становить список мовних зворотів. Повний список 36 стратагем складається із 138 китайських ієрогліфів, де чотири ієрогліфи припадають на кожен стратагему, тобто мовний матеріал вельми обмежений. Однак ця лінгвістична лапідарність лишає широке поле для різноманітних тлумачень, які потрібні, бо пряме значення стратагеми, без роз'яснення й прикладу, залишилося б малозрозумілим.

До другої половини ХХ ст. 36 стратагем залишалося в Китаї прикладом езотеричного знання, незважаючи на те, що більшість китайців були знайомі з окремими стратагемами з творів китайської народної літератури, наприклад історичного роману «Історія трьох династій»: «Хто прочитав повість про Три царства, той уміє застосовувати стратагеми» (китайське прислів'я). Далі відбувається процес популяризації стратагем як специфічного національного надбання, яке треба вивчати та переосмислювати, починаючи з раннього шкільного віку. Такій меті слугують навіть комікси. Найбільш відомими були видання 6-томного коміксу «36 стратагем» у Цзілїнь (1981) і 12-томного коміксу «Збори 36 стратагем про військово мистецтво» в Гуансі (1982). На державному рівні КНР у «Чжунсюешен байке Чжишена жи ду» (Щоденне енциклопедичне читання для учнів середньої школи. Пекін, 1983) на 24 січня вказано список 36 стратагем як загальнонаціональний стандарт шкільної освіти.

Слово «стратагема» як хитрість в англійській мові є найбільш поширеним серед європейських мов, йому даються такі тлумачення:

1.a. An operation or act of generalship; usually, an artifice or trick designed to outwit or surprise the enemy (Військова операція або прийом, зазвичай хитрість або виверт, призначена, щоб увести в оману або застати зненацька ворога).

1.b. In generalized sence: Military artifice (В узагальненому сенсі: військова хитрість).

2.a. Any artifice or trick; a device or scheme for obtaining an advantage. (Будь-яка хитрість або виверт; прийом або інтрига з метою досягти переваги).

2.b. In generalized sence: Skill in devising expedients; artifice, cunning (В узагальненому сенсі: винахідливість у пошуках виходу; хитрість, спритність) [1].

Це слово в межах англосаксонського світу трапляється не тільки в книгах з військової справи, але, скажімо, у книгах психологічної проблематики, як у роботі А. Чепмена і драматургії The Beauch' Stratagem Ж. Фаркуара (1678 – 1707) «Військова хитрість чепуруна (щигля)».

Офіційно вважається, що процес вивчення стратагемного аналізу в новітній історії Китаю розпочинається 1962 року, коли Архів політичного інституту Китайської народно-визвольної армії перевидав трактат невідомого автора про 36 стратагем. Цей трактат був випадково знайдений Шу Хе в роки II Світової війни під час наступу японської армії та евакуації цивільного населення в місті Ченду (провінція Сичуань) у 1941 р., тобто в тих самих місцевостях, де відбувалися драматичні події доби Трьох династій, пов'язаних із діяльністю найвідомішого стратагемщика Чжуге Ляна. Трактат про 36 стратагем має традиційну структуру: вступ, головну частину із 36 розділів та висновок. Назви розділів: «Ді-і цзи» («Перша стратагема»); «Ді-ер цзи» («Друга стратагема») і т. д., до тридцять шостої. Кожен розділ складається з короткого гасла-позначення стратагеми (три-чотири ієрогліфи); коментар досить часто з покликаннями на «Книгу змін»; роз'яснення стратагеми з прецедентами практичного застосування.

Автори Цзілінського видання в передмові висловлюють деякі припущення про походження трактату. Змістоутворювальний концепт «Книги змін» для стратагемного аналізу вказує, що укладач трактату перебував під впливом школи Чжао Беньсюе (1465–1557), який систематизував положення військової справи на основі «Книги змін», провівши основну ідею про постійну взаємодію Інь і Ян (陰陽) у діалектику мілітарних дій і виявивши протилежності типу: бути і здаватися; більшість і меншість; сила і слабкість; фронтальна атака і засідка; незвичайне і загальноприйняте; просування вперед і відхід. Отже, гексаграми І-Цзину підносили військові дії від морального злочину до практичного виконання вищої волі Неба. У римській історії можна згадати аналогічну практику застосування бойової тесери (аналог античних гральних кісток кубічної форми), коли отриманий у містичному контакті результат пов'язувався з певним олімпійським богом і відповідним тактичним прийомом від розвідки до негайного наступу [2]. Китайський аналог тесери (64 гексаграми) проти римських шести варіантів, звичайно, має перевагу в деталізації ситуації та застосуванні «генератора дійсно випадкових значень» типу листа папороті або більш архаїчного черепахового панцира (龜甲文).

У міжнародному праві статус військових хитрощів легітимізований у Гаазькій угоді про наземну війну 1907 року в статті 24. У заключному протоколі Женевської угоди 1949 року «Про захист жертв міжнаціонального збройного конфлікту» (Протокол I), з одного боку, знаходимо заборону на підступництво (ст. 37, пункт 1), з іншого – перелік допустимих військових хитрощів, наприклад камуфляж, помилкові позиції, відволікальні операції та помилкова інформація (ст. 37, пункт 2). Американський мілітарний довідник також містить список «допусти-

мих військових хитрощів» (Stratagems permissible). Отже, не дивно, що китайці черпають демонстраційний матеріал із застосування 36 стратагем не тільки з китайської історії, але й з автентичної літератури. У китайській літературі, у якій присутні стратагеми, наводяться приклади з життя європейських країн від Стародавнього Риму, через наполеонівську Францію до воюючих країн Першої та Другої світових воєн. Як стверджує Цяо Чжан, у китайській культурі стратагеми становлять ретельно розроблену, поширену й довговічну традицію.

Стратагеміка для тривалого використання етносом може бути заснована виключно на моральних чеснотах, а не моральних вадах. Тому навіть легендарний герой роману «Історія Трьох династій» даос Чжуге Лян насамперед уславився високоетичною поведінкою до супротивників – стратагеми «Умиротворення серця» та «Порожня фортеця». У першому випадку, здійснюючи бойові дії на території сучасного Таїланду, стратагемщик сім разів поспіль розбиває ворожу армію та бере в полон їх ватажка, кожен раз відпускаючи бранця. Етична поведінка позитивного провідника пов'язана з намаганням нанести супротивнику стратегічну поразку, яку не можна пояснити застосуванням ним хитрощів.

Тільки подібна перемога, здобута згідно з насамперед визначеними правилами, підносить випадковість на війні до аналогу Божого Суду європейської традиції, коли Абсолют дарує перемогу найбільш досконалій особистості. Тільки така перемога буде справжньою, її визнає й переможена сторона. Саме тому невгасаючий інтерес східної традиції до постаті Наполеона (Бонапарта), який намагався здобути перемогу в одній генеральній битві, та до вітчизняної історії Княжої доби, оскільки образ Святослава та його «Іду на Ви» фактично не мають аналогів у світі: «Тисячі років тому, коли воїни на своїх бенкетах черпали вино черепами своїх противників, навіть тоді перед нападом попереджали ворога чесно й відкрито: іду на ви! А тепер, в двадцятому сторіччі, вчиняють напад вночі, по-розбійницькому, бомбами з неба засипають ще сонних дітей, матерів» [3].

Література:

1. The Oxford English Dictionary. Vol. X, Oxford, 1933.
2. Калько Р. М. Універсалії мовної свідомості (у світлі концепції вродженої здібності Н. Хомського). Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. 348 с.
3. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=547>.